

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ГРАЧОВА Аліна Вадимівна

УДК 811.1/.2'367.624(043.3)

**ТЕМПОРАЛЬНІ ПРИСЛІВНИКИ В РІЗНОСИСТЕМНИХ МОВАХ:
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ (НА М-ЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ,
ІТАЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

10.02.15 – загальне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української філології Маріупольського державного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Вінтонів Михайло Олексійович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Глущенко Володимир Андрійович,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний
університет»,
завідувач кафедри германської та слов'янської
філології;

кандидат філологічних наук, доцент
Сидоренко Олена Миколаївна,
Донецький національний медичний університет,
в. о. завідувача кафедри мовних та
гуманітарних дисциплін № 3.

Захист дисертації відбудеться «25» квітня 2019 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65045, м. Одеса, вул. Єврейська, 25.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «26» березня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. А. Дружина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Свідченням трансформаційної спрямованості сучасного суспільства є зафіксована у філологічному колі тенденція до розширення інтерпретаційних та лінгвістичних кордонів опрацювання проблематики мовознавства. Це передбачає активне застосування в науковій діяльності як традиційних, так й інноваційних (зокрема, функційних) кваліфікативних підходів, а також всебічне ґрунтовне вивчення конкретних феноменів мови на специфічній (різносистемній, або навіть екзотичній) лінгвістичній базі. Саме в такому концептуальному руслі виконана репрезентована дисертація, присвячена комплексному дослідженню структурних, семантичних та рольових властивостей темпорального прислівника англійської, італійської та української мов, протиставлених за граматичною організацією та груповою приналежністю.

Варто зауважити, що адвербатив як обов'язковий універсальний складник частиномовної системи з античних часів був підданий лексико-граматичній категоризації. При цьому притаманна цій словесній сукупності функційна периферійність становила причину відведення для прислівникової інтерпретації незначного простору в цілій низці лінгвістичних розвідок. Традиційно адвербативній проблематиці присвячені спеціалізовані розробки, зацентровані на загальній характеристиці граматичної і, зокрема, частиномовної своєрідності певної мови. У цьому контексті наголосимо на беззаперечній значущості теоретичного доробку І. Білодіда, В. Виноградова, І. Вихованця, М. Дардано і П. Тріфоне, О. Єсперсена, Д. Крістала, Дж. Курме, Б. Мільйоріні, О. Потєбні, Л. Серіанні і А. Кастелвеккі, Р. Хаддлестона, Н. Шведової та ін. Про поступове загострення уваги науковців на питанні прислівникового потрактування сигналізує виникнення тематично спрямованих та лінгвістично різнорідних студій (їхніми авторами є, зокрема, А. Астезіано, А. Висоцький, П. Рамат і Д. Рікка та ін.), а також безсумнівне посилення уваги мовознавців до актуалізації фундаментальних лінгвістичних понять лексичними засобами. Зокрема, мовна універсалія «темпоральність», всебічно схарактеризована на сторінках теоретичних розробок В. Барчука, О. Бондарка, О. Бондаря, Ф. Панкова та ін., наразі становить об'єкт наукової зацікавленості вітчизняних та іноземних вчених із позиції її репрезентації периферійними, і в тому числі, прислівниковими частиномовними засобами. Попри чисельність і ґрунтовність мовознавчих досліджень, сконцентрованих на висвітленні цього питання, очевидною є фактична відсутність у сучасному науковому просторі тематичних розвідок, присвячених глибинному вивченню темпоральних адвербативних елементів таких різносистемних мов, як англійська, італійська та українська. Саме необхідністю здійснення цілісного аналізу прислівникових хрононімів цих трьох лінгвістичних комплексів зумовлена **актуальність** представленої наукової роботи, у якій увагу приділено визначенню адвербативної своєрідності в традиційному і функційному граматичних аспектах за параметрами: формальна організація, семантичне наповнення та рольова реалізація.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексної теми наукових досліджень кафедри української філології Маріупольського державного університету «Актуальні проблеми української філології» (номер державної реєстрації 0114U00302). Автором досліджено ключові властивості прислівникових часових вказівників. Тему праці затверджено вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 8 від 24.02.2016 р.) і погоджено на засіданні бюро Наукової ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» НАН України (Витяг з протоколу № 4 від 10.12.2015 р.).

Метою роботи є комплексний аналіз структурних, семантичних і функційних виявів темпорального прислівника як невід'ємного складника різносистемних англійської, італійської та української мов.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) вивчити сучасний стан теоретичних напрацювань з окресленої лінгвістичної проблеми, уточнити й уніфікувати поняттєво-термінологійний апарат з аналізованої проблематики;
- 2) схарактеризувати механізми систематизації адвербативних одиниць у межах відповідної лексемної групи в трьох мовах, а також конкретизувати універсальні прислівникові розряди;
- 3) сформулювати ключові підходи до потрактування поняття «адвербатив» у досліджуваних мовах;
- 4) описати форму співвіднесеності часу із темпоральністю;
- 5) з'ясувати особливості функційно-семантичного темпорального поля, а також визначити рольову своєрідність його прислівникового конституента;
- 6) проаналізувати дейктичну сутність адвербативних часових індикаторів;
- 7) установити закономірності розподілу англійських, італійських та українських темпоральних прислівників за точкою відліку й рівнем дейктичності.

Об'єктом дослідження є адвербативні часові конкретизатори англійської, італійської та української мов.

Предмет аналізу становлять формальні, змістові й рольові властивості прислівникових хрононімів англійської, італійської та української мов.

Матеріалом для вивчення слугував корпус текстів, що складає 300000 слововживань (100000 із кожної мови), вилучених з англійських, італійських та українських друкованих та електронних джерел публіцистичного стилю. До складу останніх віднесена однакова кількість (по шість із кожної мови) національних газет, журналів та інтернет-видань («Кореспондент», «Сьогодні», «Дзеркало тижня», «Український тиждень», «Гордон», «Газета по-українськи»; «La Repubblica», «Il Sole 24 Ore», «Il Giornale», «La Stampa», «Il Messaggero», «Corriere della sera», «Financial Times», «The Sun», «The Telegraph», «The Guardian», «The Independent» і «Daily Mirror») за період із 01.01.2000 р. до сьогодні.

Методологія і методи дослідження. Під час висвітлення проблеми функційної реалізації англійських, італійських та українських адвербативних часових маркерів активного застосування набули результати тематично спрямованих досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців із морфології, семасіології, синтаксису окреслених мов, а також із функційної граматики, загального і порівняльного мовознавства.

Потрактування лексико-граматичної значущості прислівникового частиномовного класу здійснено із урахуванням ключових положень лінгвістичних концепцій І. Вихованця і Н. Шведової. Фундаментальні засади функційного граматичного вчення О. Бондарка становили теоретико-методологічний базис запропонованої в праці комплексної діагностики структури **функційно-семантичного поля (ФСП)** та ознак темпоральності. Безперечним підґрунтям для здійсненого в роботі розподілу адвербативних хрононімів трьох мов за точкою відліку слугувала класифікаційна стратегія Ф. Панкова. Теоретико-методологічною основою схарактеризованої в дисертації систематизації темпоральних прислівників за рівнем дейктичності є відповідний принцип категоризації адвербативних часових дейктиків, запропонований О. Єрзінкян.

Для реалізації поставленої мети та вирішення окреслених завдань використано такі загальнонаукові і спеціальні дослідницькі прийоми:

- *спостереження*, завдяки якому уможливлено найповніше цілеспрямоване сприйняття інформації як на теоретичній, так і на експериментальній стадії роботи;
- *індуктивно-дедуктивний* методологічний підхід, необхідний на класифікаційному етапі аналізу англійських, італійських та українських темпоральних адвербативів;
- *аналіз і синтез*, що стали запорукою адекватного прислівникового розподілу;
- *таксономічний* методологічний механізм, втіленням якого є схематичні зображення авторської систематизації адвербативних часових маркерів;
- *метод моделювання*, застосований із метою символічної ілюстрації Прислівникового Вказівного Поля Часу;
- *функційний метод*, завдяки якому надано оцінку рольовій специфіці фігурування адвербативного хрононіма як компонента функційно-семантичного поля темпоральності і Прислівникового Вказівного Поля Часу;
- *типологічний метод* – для акцентуації на компаративному аспекті наукового висвітлення питання;
- *описовий метод*, що дав змогу ґрунтовно дослідити темпоральні адвербативи трьох мов за формальним, значеннєвим і функційним параметрами.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше здійснено комплексний аналіз темпоральних прислівників

англійської, італійської та української мов із традиційної і функційної граматичних позицій; на матеріалі трьох різносистемних мов реалізовано два механізми адвербативного розподілу за точкою відліку й рівнем дейктичності; визначено специфіку формальної організації, змістового наповнення і рольового навантаження англійських, італійських та українських темпоральних прислівників; встановлено характер корелятивності темпоральності із часом і дейксісом.

Теоретичне значення роботи вбачаємо в тому, що зроблені в ній висновки щодо визначальних ознак адвербативної лексемної сукупності та її місця в англійському, італійському та українському частиномовних комплексах поглиблюють такі розділи мовознавства, як морфологія, семасіологія й синтаксис. Випрацьовані в дисертації засади категоризації і класифікації темпоральних прислівників аналізованих мов сприятимуть розвиткові компаративістики та становитимуть теоретико-методологічне підґрунтя студій із функційної граматики.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що отримані результати й узагальнення можуть бути використані в практиці аналізу публіцистичного тексту, у викладанні курсів «Сучасна англійська мова», «Сучасна італійська мова», «Сучасна українська мова», «Загальне мовознавство», «Функційна граматика», «Порівняльне і типологічне мовознавство», «Порівняльна типологія української, англійської та італійської мов», спецкурсів «Частини мови у функційно-семантичному вияві», «Прислівник як лексико-граматична категорія в процесі викладання української мови в закладах вищої освіти», «Темпоральні адвербативи різносистемних мов у практиці викладання морфології (для студентів філологічних спеціальностей)» та написанні навчальних посібників і підручників для закладів середньої і вищої освіти (зокрема, філологічного профілю), а також для укладання словників. Фактологічний складник і теоретичні висновки матимуть застосування в лінгводидактиці та науково-пошуковій роботі студентів, аспірантів і спеціалістів-словесників.

Апробацію основних положень і результатів дослідження здійснено на десяти наукових конференціях, у тому числі шести *міжнародних*: Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди 15-річчя заснування кафедри українознавства «Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (Львів, 2016 р.), VI Міжнародній науковій конференції молодих учених «Мова і соціум: етнокультурний аспект» (Бердянськ, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічних наук: досвід науковців та освітян Польщі і України» (Люблін, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Інтернаціоналізація як фактор конкурентоспроможності сучасного університету» (Маріуполь, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір філологічних наук» (Львів, 2017 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми,

перспективи» (Маріуполь, 2018 р.); двох *всеукраїнських*: Всеукраїнській науковій конференції «Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах» (Вінниця, 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір: здобутки і перспективи» (Київ, 2017 р.), а також на XIX і XX підсумкових науково-практичних конференціях викладачів Маріупольського державного університету (Маріуполь, 2017 р. і 2018 р.); на Всеукраїнському науковому семінарі «Лексико-граматичні інновації в слов'янських та неслов'янських мовах: типологія, функції» (Маріуполь, 2016 р.), Міжнародному науковому семінарі «Лексико-граматичні інновації в слов'янських та неслов'янських мовах: типологія, функції» (Маріуполь, 2017 р.), засіданні круглого столу «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» (Маріуполь, 2016 р.), на дев'ятому і десятому аспірантських семінарах у дистанційному режимі, організованих кафедрою української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету імені Василя Стуса (2016 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати роботи викладено в тринадцяти одноосібних наукових публікаціях, з-поміж яких шість статей опубліковано у фахових виданнях, визначених МОН України, та одна – у закордонному виданні; три – у наукових збірниках, які додатково відображають отримані результати дослідження; три – у збірниках тез доповідей за матеріалами конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаної літератури (220 позицій), списку джерел фактичного матеріалу (18 позицій) та трьох додатків. Повний обсяг праці – 241 сторінка, обсяг основного тексту – 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, вказано форми апробації і структуру роботи.

Перший розділ дисертації «*Теоретичні основи дослідження темпоральних прислівників у сучасній лінгвістиці*» охоплює три підрозділи, у яких проаналізовано місце адвербатива в частиномовних сукупностях різносистемних англійської, італійської та української мов, розглянуто ключові стратегії категоризації й класифікації прислівникових одиниць аналізованих лінгвістичних комплексів, а також окреслено методологічне підґрунтя проведеного дослідження.

Питання лексико-граматичної кваліфікації словесних одиниць є однією з одвічних актуальних проблем мовознавства. Ініційований античними

граматистами процес вивчення частиномовної системи як універсального мовного утворення співвіднесений із початком незворотних наукових дискусій, спричинених концептуальними розбіжностями. Пильну увагу вітчизняних і зарубіжних лінгвістів привернули питання урегулювання відповідного поняттєво-термінологійного апарату: зокрема чіткого потрактування терміна «частина мови», а також напрацювання оптимальних механізмів лексико-граматичного розподілу слів. На основі випрацьованої в чисельних англійсько-, італійсько- та українськомовних лінгвістичних студіях інформації констатовано, що частина мови є регламентованою чітким набором критеріїв лексемною інтеграцією. Саме композиційною своєрідністю цієї лінгвістичної універсалії зумовлено активну вживаність у дисертації таких синонімічних термінологійних варіантів вираження згаданого концепту, як лексемна / лексична / словесна група / клас / єдність / сукупність / цілісність / об'єднання.

Різномірними є стратегії категоризації лексем і систематизації словесних класів, запропоновані фахівцями впродовж тривалого періоду еволюції мовознавчого вчення. Прихильниками семантичного інтерпретаційного підходу є О. Потебня і Дж. Харріс, морфоцентричний принцип розрізнення частиномовних розрядів був застосований Б. Буомматеї і П. Фортунатовим, функційний – Дж. Несфілдом, синтаксичний – Д. Крісталом, а граматичний – О. Суником, П. Шектером і Т. Шопеном. На нашу думку, найбільш адекватним універсальним експлікативним механізмом є гетерогенний підхід, оперування яким передбачає цілісне охоплення змістових, формальних, рольових, синтаксичних та етимологічних характеристик конкретної мовної одиниці. Про такі кваліфікативні стратегії йдеться в наукових працях І. Вихованця, Е. Ріготті і С. Чігада, Г. Світа та ін.

Причиною неідентичності складового наповнення англійської, італійської та української частиномовних сукупностей є історично зумовлена протиставленість граматичної організації аналізованих лінгвістичних комплексів, залучених до різних мовних груп (германської, романської і слов'янської). У результаті ґрунтовного опрацювання спеціалізованих граматичних студій у галузі англістики, італіяністики та лінгвоукраїністики визначено, що спільними для згаданих різносистемних мов лексико-граматичними об'єднаннями є іменник, дієслово, прикметник, прислівник, займенник, прийменник, сполучник і вигук.

Науково-виваженою видається загальнолінгвістична тенденція дихотомічного розподілу словесних груп за формально-змістовим і функційно-семантичним критеріями. Перший класифікаційний принцип відображає опозицію «змінюваних» і «незмінюваних» частин мови, вирізняваних за здібністю до семантично-вмотивованих структурних трансформацій. Згідно із другим механізмом членування, концептуальним базисом контрастивності «повнозначних» (італійські термінологійні варіанти: «слова-зміст», «лексичні слова», «повні слова») і «неповнозначних / службових» (за італійськомовною номінативною версією, «функційні слова», «граматичні слова», «порожні

слова») лексемних елементів є природа їхнього функційно-значенневого навантаження.

У репрезентованій дисертації прислівнику надано статус універсального обов'язкового частиномовного розряду, якому властива рольова, компонентна, структурна, семантична і синтаксична гетерогенність. Зважаючи на цю категорійну неозначеність, форма потрактування терміна «адвербатив», а також композиційне наповнення аналізованої словесної цілісності зазнавали значних модифікацій упродовж тривалого періоду розвитку наукової думки. Предмет для чисельних дискусій становив як факт наявності в прислівникової групи лексико-граматичної автономності (що заперечував К. Аксаков) і компонентної впорядкованості (проти чого виступав Ч. Ліон), так і принцип диференціації адвербатива. Внаслідок ретельного вивчення англійсько-, італійсько- та українськомовних теоретичних розробок констатовано, що однією з найпоширеніших проблем, пов'язаних із прислівниковою інтерпретацією, є помилкова інтеграція в межах адвербативного різновиду різнорідних за частиномовним параметром елементів. Їх поступовому відмежовуванню сприяло уточнення власне прислівникових властивостей із додатковим удокладненням характеристик сполучника, прийменника, частки і вигуку.

Спільною морфологічною відмінністю адвербативних одиниць окреслених різносистемних мов є формальна незмінюваність. Здатність деяких прислівників до ступеньованого градування, реалізованого на українському лінгвістичному ґрунті синтетично, а на англійському та італійському – аналітично, являє собою єдину словозмінну потенцію адвербатива.

Неодностайною є висловлена вітчизняними та іноземними мовознавцями наукова позиція щодо семантичного навантаження прислівника. Зокрема, на думку І. Вихованця, К. Городенської і М. Леонової, адвербатив як носій значенневого наповнення мотивувальних лексем і «семантичний дериват» позбавлений змістової самостійності. Натомість в академічному лінгвістичному виданні «Русская грамматика» (за ред. Н. Шведової) зауважено, що прислівник має комбіновану семантику, у якій поєднані частиномовне значення самого адвербатива і ознаковий семантичний відтінок мотивувальної одиниці. Саме остання інтерпретаційна концепція є домінуючою в запропонованій дисертації.

Безперечно, універсальною функційною властивістю прислівника є його спроможність деталізувати динамічну або статичну ознаку, актуалізовану дієсловом і прикметником. Фактично, адвербатив є семантичним модифікатором фразового компонента, у більшості випадків розташованого в безпосередній близькості до нього. Слід окремо наголосити на традиційному виконанні прислівником обставинної синтаксичної функції в реченні.

З-поміж ключових механізмів адвербативної інтерпретації і класифікації, застосованих на англійсько-, італійсько- та українськомовному матеріалі, найбільш активно уживаним видається семантичний кваліфікативний принцип. З огляду на різносистемність зазначених лінгвістичних комплексів, жодного

сумніву не викликає факт відсутності абсолютної тотожності між змістовими прислівниковими різновидами, виокремленими на базі трьох мов. Статусом універсальних адвербативних семантичних класів наділено в дисертації лексичні сукупності на позначення способу, місця, часу і числа.

Фундаментальними є такі основоположні принципи пізнавальної і дослідницької діяльності, як експансіонізм, антропоцентризм, експланаторність і функціоналізм. Виконуючи роль методичної першооснови реалізованого лінгвістичного аналізу, ці науково-дослідні засади корелюють із задіяними в праці загальнонауковими і спеціальними засобами пізнавальної діяльності. Загальний методичний інструментарій дослідження вміщує спостереження, індукцію, дедукцію, аналіз, синтез, таксономію і моделювання, натомість спеціальний лінгвістичний – функціональний, типологічний та описовий методи, продиктовані тематикою, метою, конкретними завданнями, а також специфікою об'єкта і предмета вивчення.

Другий розділ *«Функційно-семантична своєрідність темпорального прислівника»* складається з трьох підрозділів, у яких схарактеризовано форму співвіднесення темпоральності із часом, визначено специфіку темпорального функційно-семантичного поля, конкретизовано місце в ньому адвербативного хрононіма, а також надано оцінку часовому дейксису.

Взаємозв'язок часу із темпоральністю ґрунтований як на рольовій суміжності цих універсалій, так і на етимологічній корелятивності зазначених термінів. Питання щодо перспективи їхнього синонімічного застосування досі залишається невирішеним, незважаючи на чисельність наукових праць із темпорології. Згідно з інтерпретаційною версією, розвинутою в дисертації, час є фундаментальним онтологічним компонентом і міждисциплінарним об'єктом, реалізованим на філософському, фізичному, психологічному, лінгвістичному та інших рівнях. У філологічній галузі час являє собою інваріантну змістову константу, семантичну категорію найвищого ступеня узагальненості й парадигматичну дієслівну єдність. На противагу своєму кореляту темпоральність характеризують більш вузькою спеціалізацією: це абстрактне утворення постає як лінгвістичний часовий різновид, композиційно неоднорідний мовний інвентар якого виражає інші аспекти часу.

Функційно-семантичне поле є ієрархічно впорядкованою білатеральною парадигматичною цілісністю, складеною взаємозумовленими планом вираження і планом змісту. Втіленням останнього вважаємо основоположне для конкретного ФСП семантичне поняття, потужним засобом витлумачення якого є різнорівневі формальні конкретизатори (план вираження). Найбільш спеціалізовані актуалізатори змістового базису відповідного функційно-семантичного поля перебувають у його ядрі, якому протиставлена периферія. Окрім ядерно-периферійної форми структурування, ФСП притаманні обмежена цілісність, значеннева багатоаспектність, а також рольова і формальна повнота.

У результаті вивчення кількісних теоретичних напрацювань із теми констатовано, що темпоральність як семантична категорія необхідна для

відтворення специфіки усвідомлення людиною часових параметрів процесу. У ролі функційно-семантичного поля темпоральність являє собою моноцентричну континуальну сферичну цілісність, утворену на згаданій значеннєвій першооснові і репрезентовану різномірними лінгвістичними деталізаторами. Безперечним свідченням дійсного налаштування темпорального поняття є факт окреслення комунікантом під час мовленнєвого акту часових показників події із обов'язковою акцентуацією на чітко визначеному пункті координації (на моменті мовлення або іншому моменті).

Згідно з поглядами дослідників-функціоналістів (зокрема, О. Бондарка¹), наявність в аналізованій семантичній категорії певного спрямування дає підстави наголошувати на «векторній» природі темпоральності. Про актуалізаційну специфіку функціонування темпорального поняття сигналізує формування в його семантичному базисі взаємозв'язку змісту висловлення із дійсністю з позиції мовця. Перебування темпоральності в статусі актуалізаційної категорії орієнтаційного типу засвідчує про утворення комунікантом під час мовлення значеннєвого комплексу, який вміщує «орієнтацію на вихідну позицію актуалізації як на точку відліку». Наявність такого чітко індивідуалізованого показника дозволяє грамотно розташувати подію в часових координатах. На думку О. Бондарка, ключовим засобом орієнтації часового напрямку є момент мовлення, а другорядним – інші ситуаційно зумовлені мовленнєві епізоди. Об'єктивованій різноплановими системно-мовними засобами пункт часової координації в дисертації зараховано до часового дійсного центру.

3-поміж наявних у науковому арсеналі стратегій кваліфікації темпоральності особливу увагу привертають концептуально протиставлені інтерпретаційні версії, запропоновані О. Бондарком і Ф. Панковим. Перший мовознавець зробив вибір на користь відокремлення аналізованої лінгвістичної єдності від суміжних сферичних утворень (наприклад, від аспектуальності й часового порядку), аргументувавши це моноцентричністю темпоральності. На відміну від свого опонента Ф. Панков наголосив на поліцентричності зазначеного ФСП і на некоректності фрагментарного розгляду подібних за часовою функційно-семантичною сутністю польових об'єднань. Варто зауважити, що теоретичну першооснову виконаного дослідження становлять постулати теорії О. Бондарка.

Ядерну позицію в межах ФСП темпоральності посідає дієслівний парадигматичний комплекс як носій загального дійсного часового значення, натомість периферійну зону поля наповнюють лексичні конкретизатори часових характеристик процесу. Одним із таких найбільш спеціалізованих хрононімів є темпоральний прислівник, семантичному навантаженню якого

---

¹ Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / отв. ред. А. Бондарко. Л. : Наука, 1990. 264 с.

порівняно зі значеннєвим наповненням інших лексемних класів притаманний найвищий рівень дейктичності. Адвербативний індикатор необхідний для придієслівного уточнення загального часового плану, а також для створення типового для вербативної форми тла.

Дейксис є універсальним механізмом координації різних аспектів комунікативного акту щодо параметрів мовної ситуації. Дейктичне структурування дійсності полягає в співвіднесенні позамовних явищ із лінгвістичними засобами їхньої об'єктивації. Адекватна реалізація вказівних функцій передбачає установлення зв'язків між центром дейктичної орієнтації й мовними актуалізаторами, розташованими в різних ступенях віддаленості від згаданої точки відліку. Зважаючи на гетерогенність лексичних виразників вказівного змістового відтінку, доцільно наголосити на функційно-семантичному категорійному статусі дейксиса, сформованого в поліцентричне Вказівне Мегаполе. Ключовий координаційний пункт цієї багатовимірної цілісності представлений лексемною тріадою «я – тут – зараз», кожен із трьох елементів якої являє собою центр відліку конкретного мікрополя.

Одним із невід'ємних сегментів Вказівного Мегаполя є Вказівне Поле Часу, репрезентанти якого характеризовані спільною семантичною відмінністю – інтегральною семою «часова віднесеність». Група лексичних часових індикаторів уміщує різнорідні за частиномовною приналежністю й функційними властивостями лінгвістичні одиниці, з-поміж яких особливим дейктичним потенціалом вирізнявані темпоральні прислівники. Ці часові дейктики, що є носіями змістового наповнення найвищого вказівного налаштування, підлягають систематизації за засобом номінації і способом орієнтації.

До складу фундаментальних пунктів часової координації зараховано дійсний момент (поділений на момент мовлення і момент у тексті) та встановлений момент. Варто підкреслити, що момент мовлення і момент у тексті диференційовані за режимом їхнього фігурування (комунікативним / наративним), а встановлений момент постає як умовний пункт темпоральної орієнтації події.

У **третьому розділі** *«Структура, семантика і функції темпоральних прислівників в англійській, італійській та українській мовах»*, який містить два підрозділи, здійснено планомірний багатофазовий розподіл адвербативних часових маркерів трьох різносистемних мов за точкою відліку і за рівнем дейктичності.

Задіяний у дослідженні принцип класифікації темпоральних прислівників має комбінаторну сутність. Кожну з двох систем адвербативного членування становлять гармонійно поєднані різнопланові критерії систематизації. Зокрема, послідовний розподіл англійських, італійських та українських прислівникових хрононімів за точкою відліку зреалізовано за рахунок акцентуації на розміщенні конкретного адвербатива в межах відповідного мікрополя Вказівного Поля Часу, на характері прислівникового часового деталізатора, на

природі корелятивності часу процесу із дійсним моментом і на ступені віддаленості події від центру часової координації. В основу другої класифікаційної стратегії покладено опозицію номінативного і дейктичного семантичного відтінків, а також суб'єктивного та об'єктивного способів часової орієнтації. Ілюстративно-пояснювальну роль під час адвербативної систематизації відведено кількісним слововживанням, вилученим з англійсько-, італійсько- та українськомовних публіцистичних друкованих та електронних джерел суспільно-політичної тематики.

Втіленням класифікаційного принципу «за точкою відліку» є виокремлення двох стрижневих класів прислівникових часових індикаторів, перші з яких характеризують подію відносно дійсного моменту, а другі – відносно устанавленого моменту. Із метою впорядкування компонентного наповнення зазначених лексичних сукупностей до наукового обігу введено принцип диференціації головних і факультативних складників системи членування. Останнім притаманні: структурна роз'єднаність (ознака адвербативних сполучень: напр.: *long ago: She long ago accepted that she would be doing this alone and is determined to provide the best possible future for her daughter* (Daily Mirror. – 07.02.2012)), лексико-граматична неоднорідність (зокрема, за умови комбінування прислівника із іншою частиною мови в семантично цілісній словесній конструкції – напр.: *domani pomeriggio: Il corso che partirà domani pomeriggio, prevede lezioni anche il venerdì mattina ed è aperto ai non iscritti all'università* (Il Giornale. – 17.03.2010)), ускладненість значення (напр.: *хутко: Хіба ж не західноукраїнські інтелектуали прагнуть від'єднатися від згаданого регіону, щоб хутко опинитися в Європі?!* (Український тиждень. – 18.03.2012)), контекстуальна неавтономність (напр.: *тому: Цікаво, що вже 6000 років тому рівень розвитку культури і побуту в древніх предків українців був таким же високим, як і у тодішніх жителів Єгипту, Шумера і Китаю* (Сьогодні. – 10.09.2014)), архаїчність та маловживаність (напр.: *presently: When the French commander Nicholas Baudin realised that the English intended to claim Van Diemen's Land, as Tasmania was known, he warned with a seer's accuracy: «You will presently remain the peaceful possessors of their heritage, as the small number of those surrounding you will not exist»* (The Telegraph. – 09.04.2005)).

Кількісну непропорційність та формальну розбіжність англійських, італійських та українських адвербативних часових виразників корелятивності процесу із дійсним моментом інтерпретовано в дисертації як один із виявів різносистемності досліджуваних мов. Зокрема, у напіваналітичному італійському та аналітичному англійському лінгвістичних комплексах зафіксовано домінування неоднорідних за структурою і лексико-граматичною приналежністю прислівникових одиниць над цілісними лексемами. До складу спільних (у трьох мовах) ознак адвербативного часового маркування згаданого типу зараховано: об'єктивацію змістових відтінків «ексклюзивне конкретизоване передування / слідування події за дійсним моментом»

словесними комбінаціями з повним прислівниковим (в українській мові) і напівприслівниковим (в італійській та англійській) частиномовним статусом (напр.: *вчора вночі: У Рівному вчора вночі на подвір'ї будинку, власником якого є один із приватних нотаріусів міста, стався вибух* (Український тиждень. – 08.09.2011)); потенцію деяких темпоральних адвербативів до гармонійного фігурування в межах декількох мікрополів Вказівного Поля Часу (напр.: *allora, now і then* є вказівниками збігу і слідування: *Now let's look again at our example scenarios mentioned above* (The Guardian. – 11.12.2014). *If you're in South Florida, you need to leave now* (The Telegraph. – 08.09.2017)) і до виконання ролі часових індикаторів конкретизованості й неконкретизованості (напр.: *now (ora, зараз), yesterday (ieri, вчора) і tomorrow (domani, завтра): Kane will lead England out at the Volgograd Arena against Tunisia tomorrow looking to get off the mark with victory in a World Cup opener for the first time since 2006* (The Sun. – 16.06.2018). *If we lose the information war today, tomorrow we may be fighting with weapons* (The Guardian. – 03.04.2017). *Non ci sarà Matteo Salvini all'incontro fra ministri dell'Interno dell'Unione Europea domani a Lussemburgo* (Corriere della sera. – 03.06.2018). *Oggi non si può fare per motivi di batteria dei droni, ma domani si potrà* (Corriere della sera. – 07.06.2018). *Гаряча вода може бути в київських квартирах вже завтра* (Газета по-українськи. – 08.06.2018). *Якщо завтра партії перестануть отримувати ці гроші, то їм фактично доведеться закрити офіси і припинити існування* (Дзеркало тижня. – 28.05.2018)).

Прислівники, які характеризують подію відносно установленого моменту, представлені в незначній кількості в аналізованих різносистемних мовах. Запропонованому в роботі інвентарю лексичних елементів згаданого різновиду властиві компонентна пропорційність і структурна однорідність його конституентів. Зокрема, непоодинокими є випадки наповнення англійсько-, італійсько- та українськомовних адвербативних єдностей зазначеного типу еквівалентними прислівниковими одиницями за принципом їхнього «віддзеркалення» (напр., *prematuramente / prematurely: In oltre tre anni di guerra sono state uccise fra le 12 mila e le 28 mila persone, a seconda delle stime, e altre decine migliaia, soprattutto bambini, sono morte prematuramente per le malattie e la malnutrizione* (La Stampa. – 13.06.2018). *In the study the researchers used blood samples from 38 American women – 13 of whom delivered prematurely and the rest went to term* (Daily Mirror. – 07.06.2018)). Окрім того, абсолютну більшість лінгвістично спеціалізованих адвербативних виразників співвіднесення процесу з установленим моментом становлять цілісні лексеми з типовою прислівниковою формальною організацією: в англійській мові – із морфемою *-ly* (напр.: *precociously: John Stubbs is the starry young literary historian whose precociously accomplished book on John Donne brought him prizes and acclaim in 2006* (The Telegraph. – 10.03.2011)), в італійській – із *-mente* (напр.: *precedentemente: Quindi a cottura quasi ultimata si aggiungono i due tipi di formaggio precedentemente tagliati a pezzettini, si lascia cuocere ancora per qualche minuto* (Il Sole 24 Ore. – 20.06.2018)), а в українській – із *-о* (напр.:

зарано: Коркоран *зарано* залишив лінію воріт, за що ще й отримав другу жовту картку (Газета по-українськи. – 15.05.2018)).

Прислівникове Вказівне Поле Часу є абстрактним моноцентричним лінгвістичним утворенням, розташованим на периферії ФСП темпоральності й у ядерній зоні Вказівного Поля Часу. Власне дейктичні адвербативні хрононіми наповнюють центральний фрагмент зазначеної мовної єдності: Ядро, Контактний Біляядерний Простір і Дистантний Біляядерний Простір, натомість Ближня і Далека Периферія представлена Напівдейктиками. Занурення до значеннєвої специфіки конкретного прислівника є запорукою адекватного складового впорядкування Адвербативного Вказівного Поля Часу. Особливу увагу в ході категоризації прислівникових часових індикаторів звернено на співвіднесення дейктичного і номінативного компонентів у змістовій першооснові лексеми, а також на орієнтацію семантики адвербатива на певну точку відліку: мовленнєвий акт (суб'єктивна орієнтація) або інший момент (об'єктивна орієнтація).

Внаслідок застосування зазначеного інтерпретаційного принципу на матеріалі трьох різносистемних мов констатовано, що ядерні часові дейктики є найбільш спеціалізованими суб'єктивно-зорієнтованими вказівниками збігу події із комунікативним процесом (напр.: *allora*: *Si trattava di avere una visione - allora come adesso - e quando la Samsung divenne molto più tardi un vero e proprio Group, con divisioni che si occupavano di diversi settori del mercato, era chiaro che anche la tecnologia dovesse far parte del business* (Il Giornale. – 15.09.2016)). Компоненти Контактного Біляядерного Простору постають у дисертації як носії домінувального дейктичного змістового відтінку із суб'єктивно-об'єктивним налаштуванням (напр.: *meanwhile*: *Interpol, which co-ordinates policing between 192 member countries, meanwhile, is deepening its collaboration with the financial sector* (Financial Times. – 12.07.2018)). Темпоральні прислівники, розміщені в Дистантному Біляядерному Просторі, характеризовані найнижчим рівнем превалювання вказівного елемента (серед Власне Дейктиків), а також схильністю до вказівки на об'єктивні часові параметри (напр.: *пізно*: «*Це історія про мого молодшого брата Василя. Він пізно почав говорити, але коли заговорив, то одразу заспівав...*», – перші слова, які брат Василя Сліпака Орест каже на початку документального фільму «*Міф*» (Український тиждень. – 02.07.2017)). Універсальною властивістю адвербативних Напівдейктиків є номінативно-вказівна сутність їхнього змістового навантаження (напр.: *domani*: *Domani arriverà la decisione del Tas di Losanna e sabato verrà revocato l'attuale cda per insediarsi uno nuovo targato Elliott con Paolo Scaroni presidente* (Corriere della sera. – 18.07.2018)). При цьому ключовим критерієм розподілу темпоральних прислівників цього типу до Ближньої і Далекої Периферії вважаємо потенційну орієнтацію семантики лексеми на мовленнєвий епізод або інший момент.

ВИСНОВКИ

Отримані результати дозволили сформулювати відповідні висновки, що мають теоретичне та практичне значення.

1. Питання лексико-граматичної категоризації словесних єдиностей є одним із актуальних аспектів мовознавства. На різних етапах становлення наукової думки невпинно змінювались погляди фахівців як на критерії виокремлення і принципи систематизації лексемних класів, так і на варіанти вираження концепту «частина мови».
2. Характер композиційної організації частиномовного комплексу залежить від групової приналежності і граматичної специфіки лінгвістичної цілісності, репрезентованої ним.
3. Найбільш адекватним механізмом потрактування лексико-граматичного статусу слова вважаємо гетерогенний кваліфікативний прийом. Він дає змогу всебічно дослідити визначальні семантичні, морфологічні, рольові та синтаксичні властивості конкретної мовної одиниці.
4. Зважаючи на різносистемність англійської, італійської та української мов, недоречною видається абсолютна універсалізація питань, об'єднаних частиномовною проблематикою. При цьому варто зауважити, що тенденція диференціації лексико-граматичних розрядів за формально-змістовим і функційно-семантичним параметрами є загальнолінгвістичною. До складу спільних для аналізованих мов словесних класів зараховано іменник, дієслово, прикметник, займенник, прислівник, прийменник, сполучник і вигук.
5. Адвербатив є універсальним лексемним об'єднанням, труднощі інтерпретації якого пов'язані з його неоднорідністю. Компонентам прислівникової цілісності слів притаманні формальна незмінюваність, змішане семантичне насичення і модифікаційне функційне налаштування. Традиційно адвербатив виконує обставинну синтаксичну функцію в реченні.
6. Активно вживаним принципом дослідження і класифікації англійських, італійських та українських прислівників є семантичний прийом. Адвербативні різновиди на позначення способу, місця, часу і числа номіновано в дисертації універсальними змістовими розрядами прислівника.
7. У загальнонауковому ракурсі час і темпоральність потрактовано як взаємозумовлені етимологічно-пов'язані універсалії різного рівня конкретизованості. У мовознавстві час набуває статусу парадигматичної дієслівної єдності, інваріантної змістової константи і семантичного поняття найвищого ступеня узагальненості. Темпоральність є лінгвістичним різновидом часу, більш вузькою за спеціалізацією дейктичною значенневою категорією і моноцентричним функційно-семантичним полем. Важливо зауважити, що темпоральність розглянуто в праці як потужний засіб відтворення специфічності усвідомлення людиною часових показників процесу з неодмінними покликанням на певний пункт орієнтації.

8. Подібно до інших ФСП темпоральна континуальна сферична цілісність має ядерно-периферійну організацію. Центральну зону аналізованого поля наповнюють дієслівні форми – репрезентанти загального дейктичного часового плану. Деталізаторами останнього є периферійні лексичні специфікатори, з-поміж яких особливою рольовою значущістю вирізняюваний темпоральний прислівник. Цей лінгвістичний елемент є одним із найбільш спеціалізованих хрононімів і носієм семантичного навантаження найвищого рівня дейктичності, що зумовлює застосування до нього терміна «часовий дейктик».
9. Із метою поглибленого аналізу формальних, змістових та рольових властивостей англійських, італійських та українських адвербативних часових конкретизаторів здійснено їх різноракурсний розподіл за точкою відліку і за рівнем дейктичності. Науково опрацьовані дані піддано статистичному оформленню та проілюстровано прикладами із лінгвістично спеціалізованих публіцистичних джерел. Схематичне відображення запропонованої класифікаційної системи наведено в додатках до дисертації. Схарактеризовані в роботі факти надають вичерпну інформацію про національно-своєрідні та універсальні риси прислівникового часового маркування.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні темпоральних адвербативів на матеріалі близькоспоріднених мов, визначенні місця прислівника в лексико-граматичному полі часу, а також у порівнянні адвербативних структурних, семантичних та функційних ознак із відповідними властивостями інших лексичних часових актуалізаторів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у фахових виданнях України:

1. Грачова А. В. Статус прислівника в системі частин мови: основні підходи до аналізу (на матеріалі української та італійської мов). *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки.* 2015. № 1 – 2. С. 63 – 72.
2. Грачова А. В. Адвербатив в українській і англійській мовах: класифікаційні параметри, специфіка становлення. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки.* 2016. Вип. XI. С. 33 – 40.
3. Грачова А. В. Становлення частиномовної системи української, англійської та італійської мов. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація.* 2017. Вип. 3. С. 13 – 17.

4. Грачова А. В. Типологічні виміри класифікаційних ознак прислівника в різносистемних мовах (на матеріалі української, англійської та італійської мов). *Studia Philologica. Філологічні студії* : Збірник наукових праць. 2017. Вип. 9. С. 41 – 46.
5. Грачова А. В. Корелятивність взаємозумовлених понять «час» і «темпоральність» у лінгвістичному аспекті їх функціонування. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»* : Збірник наукових праць. 2018. № 3. С. 68 – 71.
6. Грачова А. В. Прислівник як обов'язковий компонент функційно-семантичного поля темпоральності. *Studia Philologica. Філологічні студії* : Збірник наукових праць. 2018. Вип. 10. С. 59 – 65.

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Грачова А. В. Функційно-семантичні і структурні характеристики прислівникових часових індикаторів співвіднесення події з установленим моментом (на матеріалі українських, італійських та англійських публіцистичних текстів). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (51), Issue: 176 / Editor-in-Chief: Dr. Xénia Vámos. Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2018. С. 35 – 38.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Грачова А. В. Еволюція наукової рецепції прислівника в італійській мові. *Матеріали Всеукр. наук. конф. «Структура і семантика різнорівневих одиниць у слов'янських, романських та германських мовах»* (15 груд. 2016 р.). Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. С. 21 – 23.
9. Грачова А. В. Методологічна стратегія вивчення семантичного розподілу італійських прислівників у вищій школі. *International research and practice conference «Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine»* : Conference Proceedings. Lublin : Lublin Science and Technology Park S.A., 2017. С. 94 – 98.
10. Грачова А. В. Історія граматичного аналізу адвербативної природи (на матеріалі італійської і англійської мов). *Актуальні проблеми науки та освіти* : зб. матеріалів ХІХ підс. наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2017. С. 316 – 317.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

11. Грачова А. В. Семантичні різновиди прислівника в італійській мові та методологія їх аналізу у вищій школі. *Методичні студії. Збірник науково-методичних праць*. 2016. Вип. 5. С. 79 – 89.

12. Грачова А. В. Наукова позиція Л. Серіанні щодо інтерпретації прислівника в системі частин мови. *Сучасний вимір філологічних наук*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : м. Львів, 21 – 22 липня 2017 р. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2017. С. 103 – 106.
13. Грачова А. В. Італійська частиномовна система в інтерпретації Дж. Салві. *Актуальні проблеми науки та освіти* : зб. матеріалів XX підс. наук.-практ. конф. викладачів МДУ. Маріуполь : МДУ, 2018. С. 315 – 317.

АНОТАЦІЯ

Грачова А. В. Темпоральні прислівники в різносистемних мовах: структура, семантика, функції (на м-лі англійської, італійської, української мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса, 2019.

У дисертаційній праці здійснено ретроспективне дослідження мовознавчих тенденцій, пов'язаних із лексико-граматичною категоризацією слів. Конкретизовано сутність поняття «частина мови». На матеріалі трьох різносистемних мов схарактеризовано ключові механізми лексико-граматичного словесного розподілу, деталізовано національно специфічні та універсальні частиномовні розряди.

Всебічному науковому оцінюванню піддано прислівниковий лексемний клас. Схарактеризовано різноманітні стратегії класифікації англійських, італійських та українських адвербативів, визначено універсальні семантичні різновиди прислівника.

Витлумачено лінгвістичні терміни: «функційно-семантичне поле», «темпоральність», «час» і «дейксис». Здійснено глибинне вивчення композиційних, змістових і рольових властивостей темпоральності. Деталізовано значеннєвий і функційний статус адвербативного хрононіма.

На англійськомовній, італійськомовній та українськомовній лінгвістичних базах втілено два механізми членування єдності прислівникових часових маркерів за точкою відліку й рівнем дейктичності.

Ключові слова: темпоральний прислівник (адвербатив), час, темпоральність, різносистемність, функційно-семантичне поле, дейксис, дійсний момент, установлений момент, часовий дейктик.

АННОТАЦИЯ

Грачева А. В. Темпоральные наречия в разносистемных языках: структура, семантика, функции (на м-ле английского, итальянского, украинского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОН Украины. – Одесса, 2019.

Предложенная диссертация является целостным исследованием формальных, смысловых и ролевых характеристик темпоральных наречий таких разносистемных лингвистических комплексов, как английский, итальянский и украинский.

В работе осуществлен ретроспективный анализ ключевых языковедческих тенденций, связанных с лексико-грамматической категоризацией слов. Установлено, что часть речи – это фундаментальный лингвистический объект и регламентированная четким набором морфологических, синтаксических и семантических критериев лексемная интеграция. На материале трех языков, противопоставленных по грамматическому устройству и групповой принадлежности, исследованы базовые механизмы лексико-грамматического распределения слов. Детализованы национально специфические и универсальные частеречные разряды.

В результате обстоятельного изучения тематически-направленных языковедческих разработок констатировано, что наречие представляет собой неотъемлемый гетерогенный лексемный класс, компоненты которого характеризуются структурной неизменяемостью, комбинированной природой семантической нагрузки, модификационной функциональной направленностью и традиционной склонностью к выполнению синтаксической роли обстоятельства в предложении. Указано, что классическим принципом членения анализируемого частеречного единства на разносистемной лингвистической почве является смысловой классификационный механизм, применение которого предоставляет возможность выделения универсальных адвербативных разновидностей, обозначающих способ, место, время и число.

В диссертационном исследовании осуществлен глубинный анализ такого абстрактного междисциплинарного образования, как время. Выявлены ключевые формы коррелятивности времени с темпоральностью в лингвистическом ракурсе фигурирования этих универсалий. Постулирована некорректность отождествления упомянутых категорий, отличающихся уровнем сферовой специализации. Композиционной, смысловой и ролевой квалификации подвергнуто функционально-семантическое поле, интерпретированное в работе как иерархически-организованная совокупность различных языковых конкретизаторов, объединенных по содержательному и ролевому параметрам и сфокусированных на актуализации всех разновидностей фундаментального для определенного поля семантического понятия.

Установлено, что темпоральность представляет собой лингвистическую ипостась времени, дейктическую содержательную категорию, направленную на

отображение специфики восприятия временных показателей, а также моноцентрическое функционально-семантическое поле, базирующееся на упомянутом смысловом базисе. В контексте детализированного исследования устройства анализируемого континуального сферического образования выяснено, что в отличие от глагольного парадигматического комплекса, расположенного в ядерной зоне темпорального функционально-семантического поля, периферийный наречный компонент наделен потенцией конкретизировать общий временной план, объективированный морфологическими актуализаторами. Констатируется, что адвербативный хроним является одним из наиболее специализированных лексических временных индикаторов и активным репрезентантом указательной опции самого высокого уровня, чем обусловлена необходимость применения к темпоральному наречию термина «временной дейктик».

На английском, итальянском и украинском лингвистических базисах задействованы два механизма членения объединения адвербативных временных маркеров за точкой отсчета и степенью дейктичности. Классификационному процессу предшествовали квалификация таких ключевых пунктов временной координации, как настоящий момент, момент речи, момент в тексте и установленный момент, а также научное освещение оппозиции инклюзивности и эксклюзивности, конкретизированности и неконкретизированности, контактности и дистантности, номинативной и указательной семантической лексемной сущности, а также субъективности и объективности временной ориентации. В ходе распределения темпоральных наречий внимание акцентировано на формальных, смысловых и ролевых особенностях классификационных конститuentов, характер функционирования которых в английской, итальянской и украинской публицистике проиллюстрирован многочисленными примерами из лингвистически-специализированных печатных и электронных источников общественно-политической тематической направленности. Установлено, что две предложенные системы адвербативной систематизации, нацеленные на разноракурсное исследование темпоральных наречий трех языков, отмечены разной композиционной организацией и квантитативной значимостью. Необходимая информация, касающаяся отличительных и общих признаков адвербативной временной актуализации, была подвергнута авторскому статистическому оформлению.

Ключевые слова: темпоральное наречие (адвербатив), время, темпоральность, разносистемность, функционально-семантическое поле, дейкис, настоящий момент, установленный момент, временной дейктик.

SUMMARY

Grachova A. V. Temporal adverbs in the languages with different systems: structure, semantics, functions (on material of English, Italian and Ukrainian languages). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odesa, 2019.

In the dissertation a retrospective study of linguistic tendencies related to lexical-grammatical word-categorization has been carried out. There has been concretized the meaning of the notion «part of speech». On the material of three languages with different systems the key mechanisms of lexical-grammatical wordy distribution have been characterized and the nationally-specific and universal parts of speech have been detailed.

The adverb lexeme class has been subjected to the comprehensive scientific assessment. There have been characterized the diverse strategies for the classification of English, Italian and Ukrainian adverbs and there have been defined the universal semantic varieties of the adverb.

The linguistic terms: «functional-semantic field», «temporality», «time» and «dexis» have been interpreted. The in-depth study of compositional, content and role properties of temporality has been carried out. The semantic and functional status of the temporal adverb has been detailed.

On the English, Italian and Ukrainian linguistic bases there have been implemented two mechanisms of dividing the unity of adverbial time markers by the reference point and by the level of deictic potency.

Key words: temporal adverb, time, temporality, different systems, functional-semantic field, dexis, actual moment, established moment, time deictic.

Підписано до друку 11.02.2019 р.
Формат 60×84/16. Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 пр.

Видавництво: ФОП Тусіков С. Є.
ЦЕНТР ПЕЧАТИ КАЛЕЙДОСКОП
87500, м. Маріуполь, вул. Італійська, 119, оф. 3
Тел.: +38 068 781 62 24. E-mail: cp.kaleidoskop@ya.ru
Свідоцтво ВОЗ, № 313352 від 01.09.2008 р.
